

**KICHIK MAKTAB YOSHIDAGI, VOYAGA YETMAGAN O'SMIRLAR
ORASIDA ZO'RAVONLIK VA SHU KABI XOLAT, ULARNI OLDINI OLISH
CHORA-TADBIRLARI.**

Zokirova Irodaxon Odilovna

Chilonzor tumani 200-IDUMning kasb-hunarga yo'naltiruvchi psixologi,

Xasanova Muhabbat Xasanovna

Chilonzor tumani 200-IDUMning amaliyotchi psixologi,

Usmonova Nozima Aziz qizi

Chilonzor tumani 217-maktabning psixologi.

Maktab ta'limining birinchi kundan boshlab kichik maktabgacha yoshdagi bolaning rivojlanishini harakatga keltiruvchi kuch bo'lgan asosiy qarama – qarshilik yuzaga keladi. Bu qarama – qarshilik bola shaxsiga, uning diqqati, xotirasi, tafakkuriga nisbatan o'quv ishlari, o'qituvchilar hamda jamoa tomonidan qo'yilayotgan va doimo orttirib borayotgan talablar bilan o'quvchining mavjud psixik rivojlanish darajasi o'rtasidagi qarama-qarshilikdir. Undan tashqari "Bulling" deb ataluvchi xolatlar. Kichik maktabgacha yoshdagi bolalarning o'ziga xos xususiyatlaridan yana biri shundaki, shu davrdan boshlab, o'quv materialini o'zlashtirmaslikning dastlabki belgilari ko'zga tashlanadi.

Kirish: Bulling- "ta'qib va zo'ravonlik" ma'nosini bildirib, kollektivdagi zaiflarni (qurbonlar yosh yoki katta bo'lishi mumkin!) qasddan va muntazam ta'qib qilishdir. Bullingning psixologik, jismoniy, ochiq yoki ko'rinmas shakllari mavjud. Ta'qib deganda, odatda, tahqirlash, ustidan kulish, ataylab e'tibor bermaslik, kam-sitish va kaltaklash tushuniladi. Ko'p hollarda bulling bir martalik hodisa emas. Faqatgina «g'alati» yoki «zaif» bo'lganlarga emas, har qanday bola bulling qurboni bo'lishi mumkin. Odatda, ta'qibning sababi – sinfdoshlar orasida hukmronlik qilishga intilish. Hozir bulling butun dunyoda, jumladan, O'zbekistonda ham dolzarb masalalardan biriga aylangan. BMT tadqiqotida aytilishicha, yoshlarning uchdan ikki qismi maktabda ta'qibga uchraydi. Ko'p hollarda bolalar maktabdagi nizolarni kattalardan berkitadi. Har uchinchi bola o'zi ham ta'qibda bir necha bor ishtirok etgan.

O'zbekistonda xalq ta'limi vaziri Sherzod Shermatov birinchilardan bo'lib bu muammo haqida ochiq gaplashishni taklif qilgan. Bulling nimasi bilan xavfli: har qanday zo'ravonlik va ta'qib qurbonning ruhiyatiga zarar yetkazadi. Tadqiqotga ko'ra, ta'qibga uchragan bolalarning sog'lig'i, xususan ruhiy sog'lig'i ham yomonlashadi. Yoshlar yolg'izlanib, ularda tushkunlik va ojizlik, vahima hissi shakllanadi. Ba'zilar o'z joniga qasd qiladi. Lekin zo'ravonlar ham xavf ostida ekan: ular o'z tengdoshlariga qaraganda alkohol va narkotik qaramligiga muhtalo bo'lar ekan. Zo'ravonlar ham

tushkunlik va suitsid vasvasasiga tushishga moyilroqdir. Zaman shiddat bilan rivojlanib bormoqda, bulling holva, hozir kiberbulling paydo bo'lgan: kiberbulling bullingning o'zginasi, faqat endi ta'qib internetda, «Telegram», «Instagram» «Facebook», «Odnoklassniki» kabi ijtimoiy tarmoqlar va bloglarda, hatto telefon va SMS orqali amalga oshiriladi.

Kiberbullerlar qurbonini 24 soat ta'qib qilishi mumkin.

MUHOKAMA VA NATIJALAR: Bullingdan qanday himoyalaniish mumkin?

Bullingni to'liq yo'q qilish imkonsiz, bu jamiyatda doimo u yoki bu shaklda davom etaveradigan hodisa. Bullingdan to'liq himoyalaniish imkonsiz bo'lsa-da, quyidagi maslahatlar undan saboq chiqarib, kuchliroq inson sifatida shakllanishga yordam berishi mumkin:

- Ijobiy psixologiyani o'zingiz o'rganing va farzandingizga o'rgating. Ijobiy psixologiya insondagi patologiya va muammolarni emas, ko'proq insonlarning nekbinligi va bardoshlilikini qanday saqlab qolishini o'rganadigan fandır.

- Bolaga u yoki bu hodisaga o'z munosabatini shakllantirishga ko'maklashing. Har qanday insonni yoshlikdan uch narsa shakllantiradi: genotipi, atrof-muhit va insonning hodisaga ichki munosabati. Mana shu ichki yondashuv hayotda eng muhim va hal etuvchidir. Agar bolada o'zining ichki munosabati shakllanmagan bo'lsa, uning bulling qurboni yoki agressorga aylanib ketishi yengil kechadi.

- Bolaga shukur va sabr qilishni o'rgating.

- Bolaga o'z qadr-qimmatini atrofda gilarining o'lchami bilan emas, o'zining ichki o'lchami bilan o'lchashni o'rgating. O'qituvchisi yoki ota-onasi uchungina «besh»ga o'qiydigan bola odatda faqatgina yodlash bilan kun kechiradi.

- Ota-onalar doimo bullingga qarshi chora ko'rishi kerak, ayniqsa bulling og'ir yoki doimiy tus olayotgan bo'lsa. Bulling o'zidan o'zi o'tib ketmaydi. Maktab direktori yoki bolaning o'qituvchisi bilan gaplashing.

- Fikringizni bildirishdan qo'rqmang. Agar o'zingiz yoki do'stingizning xavfsizligidan xavotirda bo'lsangiz, darhol o'zingiz uchun ishonchli odam bilan gaplashing - bu ota-ona, o'qituvchi, yaqin do'st, opa-singil yoki bolalar uchun ishonch telefoni bo'lishi mumkin, ishonch telefoni ko'pincha anonim bo'ladi.

- Munozara boshlang. Muhokamani boshlash va bolalarga zo'ravonlikka/bullingga qarshi kurashish uchun o'z g'oyalarini ishlab chiqish uchun joy berish maqsadida o'z ijodkorligingiz va multimediya vositalaridan foydalaning

- Bullingni rad etadigan va zo'ravonliksiz nizolarni hal qilishga yordam beradigan munosabatlarni tarbiyalang. O'quvchilarning yordami bilan o'z sinfingizda xatti-harakatlar, hulq uchun me'yorlarni belgilang. Nizolarni hal qilish va g'azabni

boshqarish ko'nikmalarini o'rganing va o'rgating. O'quvchilaringizga ushbu ko'nikmalarni kundalik hayotda qo'llashda yordam bering.

Xulosa: Voyaga yetmaganlarga jinoyatchiligi quyidagi asosiy xususiyatlarga ega:

- Yoshlar orasidagi jinoyatchilik asosan guruhiy xususiyatga ega bo'lib, jinoyatchi qanchalik yosh bo'lsa, u jinoyatni shunchalik kam hollarda yolg'iz sodir etadi;

- Yoshlar jinoyatchiligi ijtimoiy nazoratning holati bilan chambarchas bog'liq;

- Yoshlar orasidagi jinoyatchilik ijtimoiy muhitdagi o'zgarishlarga juda ta'sirchandir. Yoshlarning shaxsi muhitning ham ijobiy, ham salbiy ta'siriga oson uchraydi. Mamlakatimizning siyosiy, ijtimoiy va ma'naviy sohalarida yuz berayotgan o'zgarishlarning salbiy oqibatlari yoshlar orasida jinoyatchilikning keskin ko'payishini, uning uyushgan, qurollangan, shafqatsiz bo'lishini, yoshlarning umumiy jinoyatlari orasida mast va narkotik moddalar ta'sirida sodir etilgan jinoyatlar ulushining ko'payishini, jinoyatlar ishtirokchilari orasida ish va o'qish bilan band bo'lmaganlar hissasining ko'payishini keltirib chiqardi. Bu esa yoshlar orasida, jamiyatda yuz berayotgan jarayonlarni va ularning jinoyatchilik holatiga ta'sirini o'rganishni talab qilmoqda.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Mirziyoyev Sh.M. Qonun ustuvorligi va inson manfaatlarini ta'minlash – yurt taraqqiyoti va xalq farovonligining garovi. O'zbekiston Respublikasining saylangan Prezidenti Shavkat Mirziyoevning O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi qabul qilinganining 24 yilligiga bag'ishlangan tantanali marosimdagi ma'ruzasi. // www.press-service.uz.

2. Mirziyoyev Sh.M. Buyuk kelajagimizni mard va olijanob xalqimiz bilan birga quramiz. – Toshkent: "O'zbekiston", 2017. – 488 b.

3. O'zbekiston Respublikasi jinoyat kodeksi 2021 y.

4. <http://www.parliament.am/legislation.php>.

5. <http://www.wipo.int/wipolex/ru/text>.

